

Nem hanyagolható el továbbá az a tényező sem, amelyet – kissé megkopott fordulattal – korszellemnek neveznek, és amelyről Baritju a következőket írta: „... oly sebesen lép át mindenben, amivel ellenkezni nem lehet”.

Bár tagadhatatlan, hogy a román nemzet haladásáért végzett összetett munkájában a görög katolicizmus mérsékelt volt, reformista, hogy tartalmazott egy jó adag konzervatívizmust, amit széles, klerikális alapokon nyugvó mozgalomként nem kerülhetett el, és amit nem is akart elkerülni, mégsem maradt érintetlen a XVIII. és XIX. század nagy eszméitől és változásaitól.

Egyéni módon olvasgatta magába a felvilágosodás eszméit, üdvözölte a francia forradalmat, és egyetértett annak eszméi egy részével: a szabadsággal és az egyenlőséggel, az előjogok megszüntetésével, a törvény uralmával, a parasztság anyagi, társadalmi és kulturális feltételeinek alapvető megjavításával: megismerte a parlamentit és a sajtóval vívott harc módszereit.

Következésképpen, kissé elhamarkodva azt lehetne mondani, hogy a korszellem „gyorsaságának” hatására az erdélyi románok – akár az Unitus Egyházzal, akár nélküle, de – mindenképp ráleptek volna a politikai emancipáció és a kulturális haladás útjára. Elsietett következtetés (bár ha kevésbé éles megfogalmazásban is, de megtalálhatjuk nem egy tiszteletré méltó tudós írásában), hiszen a „korszellem” kifejezés által jelölt egyetemes közeg csupán keretet jelent, feltételt, lehetőséget a fejlődésre, de önmagában nem vezet meghatározott irányba az emberi közösségeket. Szükséges, hogy mellette létezzen egy fogékony és dinamikus mag; ezt egy ideig szintén a két egyház alkotta, később, még határozottabban, a világi értelmiség és politikai osztály.

Valószínű, hogy ez utóbbiak álltak volna egy idő után a román nép politikai és társadalmi nemzeti mozgalmainak az élére. 1870 körül meg is tették. De eredményeikkel viszonylag megkérték (és az idő múlása, valamint az elvesztett lehetőségek „megbosszúlják magukat”), és kérdés, hogy ennek a döntően világi összetevőnek a vezetése alatt az erdélyi románság szellemi konfigurációja ugyanaz lett volna-e. Szükséges itt figyelmeztetnünk arra a körülményre, hogy az egyház és a klérus olyan jelentős autonómiával rendelkezett az állammal szemben, amellyel a világi társadalom régei nem, és – mondjuk meg nyíltan – ez utóbbiak egy – bár kisebb – része hajlandó lett volna lemondani róla, mert vonzódták a hivatalos környezetbe való „integrálódás” előnyei.

Az Isten és a „román nemzet” jövője iránt egyaránt megingathatatlant hitet tartalmazó erdélyi nemzeti érzés sajátosságának létrejötté annak a vallásos szellem és az egyházi intézmények által mutatott sajátos útnak is köszönhető, amelyet ez az érzés, az emelkedettséget és az erkölcsi és jellembeli következetességet szem előtt tartva, végigjárt.

Mint ahogy azok, akik kiváltképpen meg vannak győződve a vallási uniónak a román nép életében játszott pozitív szerepéről, lassan kezdenek kifogyni érveikből, ugyanúgy e szerep tagadói is ugyanazon tanok ismételtetésére korlátozódnak. Kijelentéseik az idő múlásával nem lettek meggyőzőbbek.

Mondták, hogy az uniót elfogadó okmányok, amelyeket Gyulafehérvár püspöke és esperesei úgy írtak alá, hogy nem tudták, mit tesznek, hamisítványok voltak. Gyermeteg érv, hiszen ha bebizonyosodna is a hamisítás ténye, az okmány aláírói jóhiszeműek voltak mindabban, ami az unióhoz való csatlakozással járt, s amiben a jól ismert körülmények között megállapodtak a jezsuitákkal. Nem jelenti azt, hogy valamikor az 1698–1700-as aláírást követő időkben az aláírók megállapították volna, hogy hamis okmányokat írtak alá, olyanokat, amelyek nem az általuk elfogadott klauzulákat tartalmazták volna. És amikor sűrűlődsőkre került sor, melyeket az unió felmondására való célozgatásokkal, fenyegetésekkel jeleztek, a felhívott ok formálisan soha nem is volt, pedig milyen könnyen lehetett volna utalni rá a valós elégedetlenség kapcsán. Amikor ezek az okmányok szóba kerültek, az unitusok annak betűire hivatkoztak, s azok be nem tartására.

A tettek valóságos létezésének ténye számít, és nem holmi szőzálhasogató iromány. A Szentszék törvényszerűe elítélte Galileit, ő visszavonta kifogásolt tanait (egyesek ócsárolják, mert hetvenévesen és vakon nem választotta inkább Giordano Bruno sorsát), de ezen eseményektől függetlenül a Föld járja a maga pályáját a Nap körül.

Más alkalommal is vitattam már azt az elévült nézetet, mely szerint az 1700-as egyházi unió káros volt, mert kettébe szakította a román népet. Ilyen hatásról, bár nem voltak drámai megnyilvánulásai, csupán addig beszélhetünk, amíg a vallási hovatartozás elnyomta a nemzeti szolidaritást. Más szóval, amíg a „vallási nemzet” megelőzte az etnikai alapút. Milyen a közös múlt tudatosításával, a nyelvi és a jelen-, valamint jövőbeli törekvések közösségével a nemzet az uralkodó „forma mentis” lett, a felekezetek a maguk során kiegészítő elemekké váltak, és nem valamely nemzeti szakadás okozói.

Voltak, akik komolynak gondolták magukat, amikor azt állították, hogy 1918. december elsején történelmi esélyt mulasztottunk el: a vallási egyesülést a politikai-nemzeti egyesüléssel egyszerre.

Bárki elképzelheti, mennyire magasra pillanata lett volna „Nagy-Romániának”, ha színpadra lépésének pillanatában megsemmisített volna egy olyan egyházat, mint az unitus egyház, a nemzeti egység elharcosa, méghozzá nem demokratikus módszerrel, hanem betiltással, természetesen látszólag „önkéntes beleegyezéssel”, a lelkiismereti szabadság aktusaként (ha nem éppen lelkes beleegyezéssel, mint 1948-ban...).

A Román Unitus Egyház történelmi szerepét hangsúlyozó egyik legutolsó válasszal zárnam é sorokat: annak az állhatatosságnak hangsúlyozásával, melyet a totalitarizmussal szemben tanúsított. 1948 után az unitus egyház újra megtalálta Inocentiu Micunak, a *Supplex*, a Szabadság mezei gyűlés, a balázsfalvi Pronunciament, a *Memorandum* id e jéből való messianisztikus elhivatottságát.

A román szellemiség egyetlen más testülete sem mérhető hozzá nagyságban és mártírságra való képességben abban a harcban, amely a civilizált ember egyik magasrendű értékének, a lelkiismereti szabadságnak a védelmében folyik.

Ezek az emberek megtették. Bár nekik is voltak, mint bármely más esendő lénynek, bűneik, megingathatlanságuk és szenvedéseik így is elég alapot nyújtanak ahhoz, hogy elmondhassuk: miközben példájukkal sorstársaikat is bátorították ugyanafelé a cél felé, közel jártak a megváltáshoz.

Három évszázad múltán, azt hiszem, elérkezett az idő, hogy a nyílt vagy alattomos vádak átadják helyüket a kölcsönös elismerésnek.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsna

Camil Mureșanu 1927-ben született Tordán. Egyetemi tanár és a Román Akadémia Történelmi Intézete kolozsvári fiókjának igazgatója. Jelentős műve: *Europa modernă: de la renașterea la sfârșitul de mileniu* (A modern Európa: a reneszánsztól az ezredvégig), Kolozsvár, 1997.

Adrian POPESCU

Azonosság és egyetemesség

Az 1700-as unió, mint tudjuk, lehetővé tette Erdélynek a nyugati kultúrához való kapcsolódását, megőrizve azonban a helyi szellemét, egy sajátos, nemzeti összetevőt, alapjában véve egy latin szubsztrátumot, amelyet újra felfedeztek és magasztaltak az Erdélyi Iskola vezetői. Ily módon biztosítva volt mind az egyetemesség, a katolikus viláson keresztül, mind a Habsburg Birodalom egyik tartománya teremtő és alapító energiáinak felfedezése és világos tudatosítása is. Talán még inkább egy – valódi és szimbolikus – városé. Balázsfalva – iskolái, majd Teológiai Intézete révén – művelődési központtá vált, melynek hatása kisugárzott a románok által lakott egész területre, a Kárpátokon túlra, a fejedelemségekbe. A küllömlőmenti kisváros, az 1700-as unió eredményeképpen, szellemi fellegrárrá vált. A két világháború közti időszakban Balázsfalva a nagy nyugati hittudományi egyetemek színvonalán tanítottak; a dogmatikai vagy erkölcsi értékek, Vasile Suciu vagy Ioan Suciu tanulmányai, eredeti, értékes munkák, elérték az európai katolikus oktatás színvonalát. Sok Rómában doktorált professzor tanított itt, asszumpcionista szerzetesek is voltak, akiknél többek között Nicolae Balotă is gyakorolkozott; szerzetesrendek is működtek itt, amelyek közül egyesek 1989 után újra megjelentek, mint például a Szűzanya Rend, a bazilita rend, volt egy – Timotei Cipariu humanista nyelvész tulajdonában levő, értékes régi könyvelappal rendelkező – komoly könyvtár. Balázsfalva lelki gyakorlatokat és zárandokutakat szervezett, többek között Rómába is, kulturális találkozókat, értekezleteket. Értelmiségiek és papok, tanulók és városlakók, egyszerű parasztok és kézművesek egyesült erővel adnak fényt a városnak. A XVIII. században Balázsfalván intézmények létesültek, és kiváló paptanárok nevelődnek ki, szilárd alapokon felépül egy katolikus és ugyanakkor felvilágosult szellemű, korszerű struktúra, körvonalazódnak egy európai vallásos kultúra elvének irányvonalai. Ereje szerint dolgozik mindenki, a Gondviselésben bízva, és ez a szellemi légkör részben fennmaradt. Hogy milyen volt, a történészek mondják el nekünk – kezdve Iorgától egészen napjainkig, Camil Mureșanuiig vagy Ovidiu Ghittaiig. A légkört lényegében a törekvés és a büszkeség jellemezte a világhoz való tartozás, a helyhez kötöttség meghaladása és az alapjában véve – az egyetemes katolikus vallás révén – az egyetemességhez való tartozás miatt. A betiltás kegyetlen éjszakáján, majd 1948 után, az unitus egyház üldöztetése során, éppen ennek az egyetemességhez való tartozásnak az alapján vádolták meg, börtönözték be, üldözték és gyötörték halálra a római egyháznak tett esküjükhöz hű görög katolikus papokat és püspököket. Egyikük sem szegte meg a Péter örökségéhez való tartozásra tett fogadalmat. Minden görög katolikus püspök, az elsőként halálra gyötört, 1950-ben elhunyt Vasile Aftenie őszentségétől egészen az 1970-ben elhunyt Iuliu Hossu bíborosig, éppúgy, mint a hívők, névtelen ezrek, a különféle vallásos egyesületekhez tartozó apácák, a bazilita szerzetesek, az erdélyi falvak papjai a totalitárius, kommunista és ateista állam rémuralmának és nyomásának, börtöneinek és durva módszereinek dacára hűek maradtak görög katolikus hitükhöz.

1989 után ezeket a kapcsolatokat a római egyházzal és minden, amit a nyugati eredetű keresztény szellemiség jelent, nem holtpontról vették fel újra, hanem egy olyan hagyományból, mely rejtőzködve tovább élt, mint ahogy a görög katolikus papok titokban továbbra is celebráltak liturgiákat, keresztelőket és esküvőket. A testvéri, keresztény összetartás nem egyszer megnyilvánult a „szocialista szabadságban”, az ellenőrzött viszonylagos szabadságban is, nemcsak a fogásban, ahol a római katolikus, ortodox és görög katolikus papok együtt tanították az Úr igéjét, együtt imádkoztak és kísérleteztek ki az ökumenizmus egy formáját, amelynek értékét növeli az, hogy nem elemletek, szóoklatok éltették, hanem spontánul élték és szenvedték meg ott, a katakombákban, emlékeztetve a pogány hóhérok első századaira, a katólikusok meló dolgokat mesélnek, és főleg ezek – nemcsak az üldöztetés előtti jó kapcsolatok – tették hitvallástól és nemzetiségtől függetlenül – szilárdabbá a barátságot a Krisztusért való szenvedésben. Hogy a Vatikánnal való kapcsolat titokban mindig élő maradt, an-

nak is tulajdonítható, hogy Lugos 1989 utáni püspöke, Ioan Ploscaru, a mai bíboros, Alexandru Todea, valamint Gheorghe Gutju Kolozsvár-szamosújvári érsek és mások továbbra is kapcsolatban maradtak, és olyan földalatti hálózatba szerveződtek, amelyet nemcsak a görög katolikus egyház saját szellemi energiái tápláltak, és amely az egész Erdélyt tápláló talajvízhálózatához hasonlított.

Meg kell említeni néhány, a görög katolikus egyház életének rendezése szempontjából lényeges mozzanatot: elsősorban az üldöztetés katakombáiból való kiemelkedést, azonnal 1989 decembere után. Emlékszem Tertulian Langa atya buzdítására városomban, Kolozsváron, hogy találjuk meg egymást újra a szabadságban, mi, akik 1989 előtt titokban a piaristák templomát látogattuk; hogy gyűljünk össze, immár félelem nélkül, de fedél nélkül is, egyelőre a szabad ég alatt, Mátyás király szobrának közvetlen közelében. A görög katolikus hitvallás gyakorlati szabadságának elérése után következett az állam által elköszönt templomok visszaigénylésére vonatkozó ismételt kérések hosszú sora, az elutasítás és a huzavona, a végső elkecsereedés, végül pedig a kolozsvári *Az Úr színváltozása* templom visszajuttatásának győzelme, a *Szent Kereszt székesegyház* építése Nagybányán, több kisebb templom felépítése Molișeten és Gyulafehérváron, újabban egy másik, helyzete szerint központi tekinthető, Szűz Máriaának ajánlott templom felszentelése ugyanabban az északi városban, az oly erőteljes máramarosi központban. A régi görög katolikus egyházi vagyonból még visszaszolgáltattak néhány templomot Lugoson és néhány más helységben, de a templomaik visszakapására jogosultak törvényes kéréseihez képest nagyon keveset. A püspökségek és az egyetemi rangú teológiai intézetek visszaállítása Balázsfalván, Nagyváradon és Kolozsváron, a Rómában és különféle püspöki értekezleteken tett látogatások, találkozók és ökumenikus párbeszéd, egyes, a két világháború közötti kiadványok újból, új formában való megjelenése Marosvásárhelyen (*Viața creștină, AGRU arbidiecezan*), szünlünk és nagyszünlünk korosztályától ismert és elismert munkák kiadása vagy újbóli kiadása, Ioan Suciu püspöknek az ifjúságról írt könyveitől kezdve Alexandru Todea bíborosnak az ifjúsághoz szóló könyveig, mind újra kinyilvánították a szándékot, hogy tartósan újjáépítsenek egy – a Szentatyát idézve – „a kor jelzéseire” nyitott, valódi keresztény erkölcsöt és érzékenységet. A két egyház protokollja, a hivatalos tárgyalások és régebbi viták mellett, úgy hiszem, az egész ország ifjú katolikusainak találkozóit – amelyekről nem hiányoztak a moldvai és az ország határain túl élő hívők, ifjú katolikusok, küldöttek és főpapok – vezették II. János Pál pápa 1999-es bukaresti látogatásához a katolikus hívőkkel, de az ortodoxokkal is, a Román Ortodox Egyház hivatallóságával és a pápa látogatásától fellelkesült tömeggel, ifjak tömegével, amely az „Egység, Egység” jelszavakat skandálta, amire a pápa külföldi alkalmakkal emlékezni és emlékeztetni fog. A szentatyával való 1999 májusi találkozás kétségtelen betetőzése az volt, hogy a Román Ortodox Egyház sok tagja előben tapasztalhatta a szlav eredetű pápa bölcsességét, a római főpap apostoli alázatát, Krisztus helytartójának őszinte ökumenikus ölelését, a valódi keresztény szeretet üzenetét, egy olyan ember bátor egyszerűségét, aki fontos szerepet játszott a világ 1989 utáni változásaiban.

Mint Őszentsége Virgil Bercea nagyváradi püspök az AGRU egyházmegyei felelőseinek Nagybányán, a nyári egyetemen, a Kereszthegy szerzetesi környezetben, a bazilita apácák kolostorában megrendezett találkozójan emlékeztetett rá, a laikusokat felszólítja, hogy intenzíven és nagyobb tömegben vegyenek részt a közösségi életben. Ők jelentik az egyházat, a papok mellett a laikusok igazi „laikus papságot” élnek meg mint olyan személyek, akiknek a legmagasabb rendű példakép, Krisztus példáját követve kell megfelelniük vallási hivatásuknak, fenséges, papi, prófétai sajátosságaiknak. II. János Pál pápa levele, a *Cheristi fideles laici*, hangsúlyozza az evangéliumi üzenetet átérző laikusok mozgalmaának jelentőségét a jelenkor feltételei között.

A görög katolikus egyházat és általában Romániát, amelyet a Nyugat és Kelet közti igazi hídnak tartanak, felkéri, teljesítse küldetését a kereszténység két szárnya közti érték-, kulturális és szellemi csere elősegítésében. Egy másik, a *Nuovo millennium ineunte* apostoli levélben, amelyet a nagy jubileum zárásakor közölt a katolikus világgal, a szentaty a hívőknek azon kötelettségéről beszélt, Száles Szent Ferenc Chantal úrhölgyhöz intézett bölcs szavait idézve, hogy „ott virágozzunk, ahol az Úr minket elültetett”. Vagyis ott, ahol a legnagyobb szükség van mindenki energiájára és odaadására. Márpedig a görög katolikus egyháznak szüksége van „a szeretet vallóira”, mindenekelőtt saját identitására, amint szüksége van a felekezeti tapasztalatra, a testvér-társra és a mások megnyilvánulására ahhoz, hogy a pápa buzdítására megvalósíthassa „a Nyugat és Kelet közti ajándékerőt”. Az egyház, vagyis a keresztények teljes közössége nem lesz képes felvilágosolni egy alapos „emlékeztetést” nélkül, amely a III. évezred közös építésének az alapja. II. János Pál pápa örvend a nemzetközi találkozókra részt vevő fiatalok szenvedélyének is – ilyen volt a Tor Vergata-i, a nagy jubileum alkalmából szervezett találkozó, vagy az 1999-es párizsi, ahol a görög katolikusok részéről román fiatalok szóaltak fel. Most az egyház valóban „egy tavaszt él meg”, amelyben a fiatalok párbeszéd és az internet, az ökumenizmus világának kialakító tényezői, egy világé, amely nem feledi hősi múltját, de beolvastja azt egy dinamikus és találékonny, rugalmas, a Szentlélek ihlette friss szemléletbe.

Az ifjú görög katolikusok nemrég Temesváron és Nagybányán megtartott találkozóiban tanuló- és hittársaikkal – francia, német, afrikai, spanyol római katolikusokkal – megmutatják a megnyíló távlatok, a közös keresztény értékek Európájáért és világaért való együttműködés mértékét. Feszült jelenkorunk egyik ereje, a katolikus ifjúság, a szellemi fiatalokra jellemző lelkesedéssel és odaadással próbálja megfejtetni „a kor jelzéseit”, és ráérezni a Gondviselés útjára a történelemben.

Fordította: VENCZEL Enikő

ADRIAN POPESCU 1947-ben született Kolozsváron. A *Săeaua* folyóirat főszerkesztője. Utolsó jelentős kötetei: *Umbrio* (válogatás az eddig megjelent versek kötetéből), Vivo Kiadó, Bukarest, 2000, *Tinărul Francisc* (A fiatal Ferenc – Asszisi Szent Ferenc regényes életrajza), Kolozsvár, 2000.